

УДК 376-053.21:398.091

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-207-296-299

САВИНА Інна Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем розвитку та застосування частин і підрозділів Десантно-штурмових військ та морської піхоти наукового центру Військової академії (м. Одеса)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7718-3488>

e-mail: Savina_Inna@ukr.net

ЗНАЧИМІСТЬ І СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ (ФАХОВОЇ) КОМПЕТЕНТНОСТІ У СЛУХАЧІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МЕТОДОМ «КОМАНДНОГО НАВЧАННЯ»

Одним із важливих завдань яке стоїть перед вищими військовими навчальними закладами (далі – ВВНЗ) на сучасному етапі сьогодення є якісна професійна підготовка офіцерів командного та штабного складу для військових бригад і підрозділів, психологічно готових і здатних професійно та компетентно виконувати свої службові завдання. Для цього необхідно реалізовувати ефективні освітні програми, здійснювати постійний моніторинг служби випускників у військах і на цій основі вчасно вносити корективи до навчальних програм, удосконалювати освітні технології.

Головним критерієм оцінки якості навчання має стати вміння професійно діяти в реальних умовах бойової обстановки.

Осмислення змін, що відбуваються в характері збройної боротьби є основою для вибору оптимальних шляхів будівництва Збройних Сил в інтересах забезпечення воєнної безпеки нашої країни. Тому пріоритетними завданнями Міністерства оборони України є формування нового офіцера, розробка нових програм навчання, створення сучасної мережі військових вишів, нарощування військово-наукового потенціалу Серед дисциплін, що вивчаються у військових вишах, професійна (фахова) підготовка є основною, тому, що визначає здатність випускника виконувати завдання відповідно до посадового призначення, що істотно підвищує роль і місце професійної (фахової) підготовки у військовій освіті випускників.

Підвищення ролі професійної (фахової) підготовки майбутніх офіцерів пов'язане з тим, що в процесі проведення різних видів занять з фахових дисциплін, моделюються різні галузі професійної діяльності майбутніх офіцерів. Саме на заняттях з професійної (фахової) підготовки майбутніх офіцерів набувають навичок роботи на постах спостереження, відпрацьовують питання бойового застосування підрозділів у різних умовах обстановки, організації та ведення інформаційної роботи, виконують посадові та спеціальні обов'язки за певними офіцерськими посадами.

Під час застосування методу «командного навчання» у майбутніх офіцерів закріплюються знання, отримані ними на лекціях і семінарських заняттях. Одночасно з цим формуються навички збору, систематизації та узагальнення різномірної інформації, необхідної для прийняття рішень, виробляються навички роботи в групі, вироблення спільних рішень на застосування підрозділів з використанням прийомів групового мислення. На груповій вправі, як правило, всі майбутні офіцери діють в одній і тій самій ролі, виконуючи функції певної посадової особи.

Професійна (фахова) підготовка випускників є вищою формою процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів, яка надає змогу практично готувати майбутніх офіцерів до організації та ведення бойової роботи у різних умовах обстановки. Вони виконують під час навчання обов'язки командирів підрозділів, бригад та інших посадових осіб відповідно до задуму підготовки. Під час професійної (фахової) підготовки не тільки закріплюються знання і навички, отримані майбутніми офіцерами на інших заняттях, а й загартовується їхня воля, формуються організаторські та творчі здібності, виробляється витривалість, зміцнюється емоційно-вольова стійкість. майбутні офіцери адаптуються до умов польового життя.

У процесі занять з професійної (фахової) підготовки майбутніх офіцерів формуються вміння правильно ухвалювати рішення в умовах неповної або недостатньо достовірної інформації, оцінювати ефективність прийнятих рішень; встановлювати зв'язки між різними сферами майбутньої професійної діяльності, також абстрактно й образно мислити, що становить основу ефективного застосування системного підходу для дослідження процесів і явищ.

Досвід бойового застосування різних видів і родів військ ЗС України у локальних збройних конфліктах АТО (ООС) свідчить про недостатню підготовленість випускників військових вишів до дії у складних, нестандартних умовах бойової обстановки. Відзначаються їхні низькі вміння та навички оперативно реагувати на динамічно мінливу обстановку, тактику дії противника, застосування ним сучасних форм і способів ведення збройної боротьби.

Особливо наочні прогалини в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів проявилися під час бойових дій з вторгненням збройної агресії РФ.

Проведене дослідження засвідчило, що в сучасних умовах не повноцінно функціонує селективна (роздільна) система відбору офіцерських кадрів у військових вишах, яка повинна опиратися на особистий військовий, викладацький і науково-дослідницький досвід офіцерів.

Ключові слова: професійна (фахова) компетентність, структура, методика «командного навчання», підготовка, майбутні офіцери.

SAVINA Inna Oleksandrivna –

Research Department of Problems of Development and Application of Units and Subdivisions of Air Assault Troops and Marines of the Scientific Center of the Military Academy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7718-3488>

e-mail: Savina_Inna@ukr.net

SIGNIFICANCE AND STRUCTURE OF THE PROCESS OF FORMATION OF PROFESSIONAL (SPECIALIZED) COMPETENCE IN STUDENTS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE COURSE OF TRAINING BY THE METHOD OF “TEAM-BASED LEARNING”

One of the important tasks facing higher military educational institutions (hereinafter – HMEIs) at the present stage of time is the high-quality professional training of command and staff officers for military brigades and units, psychologically ready and able to perform their official tasks professionally and competently. To do this, it is necessary to implement effective educational programs, constantly monitor the service of graduates in the army and, on this basis, make timely adjustments to the curriculum and improve educational technologies.

The team-based learning method helps future officers to consolidate the knowledge they have gained in lectures and seminars. At the same time, the skills of collecting, systematizing and summarizing heterogeneous information necessary for decision-making are developed, as well as skills of working in a group, making joint decisions for the use of units using group thinking techniques. In a group exercise, as a rule, all future officers act in the same role, performing the functions of a certain official.

Professional (specialty) training of graduates is the highest form of the process of forming the professional competence of future officers, which allows for the practical preparation of future officers to organize and conduct combat work in various conditions. During the training, they perform the duties of unit, brigade and other officials in accordance with the training plan. Professional training not only consolidates the knowledge and skills acquired by future officers in other classes, but also strengthens their will, organizational and creative abilities, develops endurance, and strengthens emotional and volitional stability. future officers adapt to the conditions of field life.

In the course of professional (vocational) training, future officers develop the ability to make correct decisions in conditions of incomplete or insufficiently reliable information, evaluate the effectiveness of decisions made; establish links between different areas of future professional activity, as well as abstract and imaginative thinking, which is the basis for the effective application of a systematic approach to the study of processes and phenomena.

The experience of combat use of various types and branches of the Armed Forces of Ukraine in local armed conflicts of the ATO (JFO) shows that graduates of military universities are not well prepared to act in complex, non-standard combat conditions. Their low skills and abilities to respond promptly to the dynamically changing situation, enemy tactics, and the use of modern forms and methods of armed struggle are noted.

The gaps in the system of professional training of future officers became especially evident during the hostilities with the invasion of the Russian armed aggression.

Key words: professional competence, structure, methodology of “team training”, training, future officers.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Професійна (фахова) підготовка випускників є вищою формою процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів, яка надає змогу практично готувати майбутніх офіцерів до організації та ведення бойової роботи у різних умовах обстановки. Вони виконують під час навчання обов'язки командирів підрозділів, бригад та інших посадових осіб відповідно до задуму підготовки. Під час професійної (фахової) підготовки не тільки закріплюються знання і навички, отримані майбутніми офіцерами на інших заняттях, а й загартовується їхня воля, формуються організаторські та творчі здібності, виробляється витривалість, зміцнюється емоційно-вольова стійкість. майбутні офіцери адаптуються до умов польового життя.

Наукове новизна дослідження полягає в підвищенні ефективності процесу формування професійної (фахової) компетентності майбутніх офіцерів за рахунок методу “командного навчання” під час вивчення професійних (фахових) дисциплін міжкафедрального комплексу підготовки на основі інтегрування та комплексування його змісту, організації та технології.

Професійна (фахова) підготовка майбутніх офіцерів, а його предметом – педагогічна сутність, зміст і структура процесу формування професійної (фахової) компетентності у майбутніх офіцерів під час підготовки.

В процесі дослідження перед нами постали наступні питання: розкрити наукові та прикладні положення процесу формування професійної (фахової) компетентності у майбутніх офіцерів військових вишів під час підготовки; знайти основні шляхи та умови підвищення ефективності процесу формування професійної (фахової) компетентності у майбутніх офіцерів під час підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальність дослідження також зумовлена її недостатньою розробленістю в педагогічній літературі. Так, наприклад, окремі питання формування професійної компетентності фахівця у вітчизняній психології та педагогіці розглядалися в дослідженнях Ю. Татура, І. Зимньої, В. Сластеніна, В. Болотова, В. Серикова та ін.

У зарубіжній літературі поняття професійної компетентності розглядалося С. Гантінгтоном, С. Саркесьяном, К. Вуоно, Дж. Равеном тощо.

У результаті дисертаційного дослідження виявлено, що окремо теоретичні та прикладні аспекти дисертаційної проблеми знайшли відображення у працях учених військових вишів.

Питання формування професійних (фахових) якостей розглядалися в дисертаційних дослідженнях: Ю. Леньова, Н. Долинського.

Особливості формування окремих видів компетентцій знайшли відображення в дослідженнях: О. Кіреєвої, І. Овсяннікова (професійної); Л.В. Долманюка (військово-професійної); Д. Новосельської (професійно-комунікативної) А. Набіулліна, В. Ромашина, В. Родіна, Ю. Хряпіна та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теоретичного аналізу обґрунтувати наукові положення процесу формування професійної (фахової) компетентності у майбутніх офіцерів під час підготовки за допомогою методу “командного навчання”.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасний стан військової освіти характеризується нормативним становленням компетентнісного підходу як ідеологічної основи освітнього процесу. Результатом освіти вважається здатність випускників військових вишів адекватно діяти в різних ситуаціях професійної (фахової) діяльності. Реалізація компетентнісного підходу передбачає визначення поняття «професійна (фахова) компетентність» для майбутніх офіцерів, а також розробку критеріїв і рівнів їхньої професійної компетентності. Тому є доцільним розглянути деякі найбільш типові підходи до поняття професійної компетентності, які існують у зарубіжній та вітчизняній літературі.

Проведений аналіз літератури показав, що основоположником системного підходу до дослідження професійної компетентності є Самуел Гантінгтон який розкриває зміст цього феномена через взаємозв'язок таких компонентів: відданість своїй справі, відповідальність, компетентність. Сем Саркесьян, розглядаючи компетентність у сфері забезпечення безпеки держави, зазначає, що компетентність означає широту мислення, яка не обмежена військовими міркуваннями і дає змогу

враховувати різноманітні соціальні та політичні наслідки військових рішень. Карл Вуоно визначає компетентність як досконале знання своєї справи.

Джон Равен трактує компетентність як здатність, необхідну для ефективного виконання конкретних дій у певній предметній галузі, що включає способи мислення, вузькоспеціальні знання, предметні навички, а також відповідальність за вчинені дії.

Проведений аналіз понад 15 літературних і дисертаційних джерел показав, що у вітчизняній педагогіці та психології розглядаються різноманітні підходи до визначення сутності, змісту, структури, обумовленості та можливості формування професійної (фахової) компетентності. Один із них пов'язаний із визначенням наукових засад психології професій.

Отримані результати дисертаційного дослідження свідчать, що сутність професійної компетентності майбутнього офіцера полягає у сформованості групи якостей, які відповідають вимогам військової служби, а зміст компетентності військового фахівця визначається цілями, завданнями, особливостями військової праці. Слід зазначити, що в цьому відношенні поняття “компетентність” тотожне поняттю “професіоналізм”.

У проведеному дисертантом дослідженні було виявлено думку командування та професорсько-викладацького складу експериментальних вишів про сутність професійної компетентності.

Із числа всіх респондентів 29,3% асоціюють зміст поняття “професійна (фахова) компетентність” з професійними (фаховими) знаннями, уміннями і навичками; 39% вважають, що професійна компетентність об'єднує в собі сукупність знань, умінь і навичок, особистісних якостей офіцера;

31,7% стверджують, що професійна компетентність передбачає активний прояв знань, умінь і навичок, творчу активність, здатність приймати рішення в складних умовах обстановки.

Проблеми формування професійної (фахової) компетентності в майбутніх офіцерів під час підготовки доцільно використовувати системно-діяльнісний психолого-педагогічний підхід, що ґрунтується на всебічному і глибокому аналізі процесу професійної (фахової) діяльності, розгляді всіх складових цього процесу в їх логічному взаємозв'язку.

За реалізації цього підходу до досліджуваної проблеми безпосередніми завданнями процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у ході підготовки є:

досягнення необхідної глибини професійних (фахових) знань, розвиток у них командирських лідерських якостей і методичних навичок з управління підрозділами;

оволодіння технологічними прийомами й уміле їх застосування під час вирішенні службово-професійних завдань;

розвиток умінь самостійно приймати рішення на застосування підрозділів у різних умовах обстановки;

формування активно-діялісної, творчої та інтелектуально розвиненої особистості офіцера;

професійне становлення особистості у виші за посадовим призначенням;

єдність теоретичної та практичної професійної (фахової) підготовки тих, хто навчається;

вдосконалення системи управління процесом формування професійної (фахової) компетентності під час підготовки;

психолого-педагогічне забезпечення та супровід процесу формування професійної компетентності під час підготовки;

активне впровадження діагностики та оцінювання ефективності процесу формування професійної компетентності під час підготовки.

Системно-діяльнісний підхід синтезує в собі системний, діяльнісний психолого-педагогічний підходи та власне професійний підхід.

Розв'язання цих складних суперечностей у сучасних умовах потребує застосування комплексу заходів щодо підвищення ефективності формування професійної (фахової) компетентності у майбутніх офіцерів під час підготовки.

Урахування виявлених закономірностей можливе в процесі реалізації відповідних принципів, як основоположних вимог до організації, змісту та методики “командного навчання” під час проведення занять з професійної (фахової) підготовки.

Кінцевим елементом процесу формування професійної (фахової) компетентності у майбутніх офіцерів під час підготовки є результат. Результат це те, що отримано на завершенні діяльності, роботи, підсумок. У логічному розумінні результат – це реалізована мета підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ. Основними його показниками виступають знання, уміння, навички та професійні якості, відображені у ОКХ та ОПП та кваліфікаційній характеристиці випускника. Результатом розглядуваного процесу є сформована професійна (фахова) компетентність випускників, що дає їм змогу ефективно виконувати завдання (задачі) відповідно до посадового призначення.

Таким чином, системний розгляд сутності та структури досліджуваного процесу свідчить, що в сучасних умовах підвищення ефективності процесу формування професійної (фахової) компетентності у майбутніх офіцерів під час підготовки у ВВНЗ може бути досягнуто з вищим ступенем результативності за умови розроблення та впровадження в практику освітнього процесу таких шляхів:

оптимізації організаційної структури та змісту вивчення навчальних дисциплін загальновійськової та професійної (фахової) підготовки;

впровадження методу “командного навчання” під час підготовки для формування професійної (фахової) компетентності в майбутніх офіцерів;

активізації самовдосконалення майбутніх офіцерів щодо розвитку професійної (фахової) компетентності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Теоретичний аналіз процесу формування професійної (фахової) компетентності у майбутніх офіцерів під час підготовки дозволив:

визначити сутність досліджуваного процесу як цілісного процесу, який реалізується шляхом практико-орієнтованого моделювання міжкафедрального комплексу фахових дисциплін, заснованого на використанні дидактичних інновацій;

обґрунтувати структуру процесу формування професійної (фахової) компетентності під час підготовки, що складається із взаємопов'язаної сукупності таких елементів: конкретних цілей і завдань, специфічних функцій (активізаційно-діялісна, синтезуюча, стратифікуюча та ін.); суб'єктно-об'єктних професійних зв'язків (командування вишу, факультету, професорсько-викладацький склад, майбутніх офіцерів); виявлених

специфічних закономірностей (залежність ефективності формування професійної (фахової) компетентності від ступеня реалізації вимог принципу професійної спрямованості, залежність якості формування професійної (фахової) компетентності від моделювання професійної діяльності на заняттях тощо);

виявлених нових суперечностей (між змістом професійної діяльності випускників військових вишів у військах і можливостями її моделювання, проєктування та конструювання в процесі формування професійної (фахової) компетентності під час підготовки, між підвищенням вимог до рівня професійної спрямованості, між підвищенням вимог до рівня професійної (фахової) компетентності на заняттях, між професійної (фахової) компетентності випускників і відсутністю готовності у частини керівного та викладацького складу до інноваційної діяльності);

сформульованих, що доповнюють наявні принципи цього процесу, принципів: динамічності, випередження межі розвитку процесу формування професійної (фахової) компетентності з відношення до межі його реалізації, інноваційності; методів, засобів, форм і результатів сформованості професійної (фахової) компетентності у майбутніх офіцерів під час підготовки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вашук О. Обґрунтування доцільності інтегративного підходу у процесі формування готовності вчителів до розвитку академічної обдарованості старшокласників. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*: зб. наук. праць. К.: Інститут обдарованої дитини, 2012. Вип. 8. 434с.
2. Веремьев А., Тороп Ю. Силы специальных операций сухопутных войск США. *Армейский сборник*. 2011. № 5. С. 37–43.
3. Галета Я. Психолого-педагогічні аспекти управління. *Наукові записки*. Кропивницький, 2022. № 204. С. 20–24.
4. Головань М. Модель формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. № 5 (23). С. 196–205
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 375 с.
6. Кудін А. Особливості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах ФРН. Вища школа. 2006. № 4. С. 51–58.
7. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі: [монографія]. Київ: *Педагогічна думка*, 2011. 232 с.
8. Сарафанюк Е. Педагогічні умови підвищення якості загальновійськової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням віртуального моделювання: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2005. 22 с.
9. Скворцов И. Ушинский как педагог – публицист. *Вестник воспитания*. 1894. № 7. С. 182–199.

REFERENCES

1. Vashchuk, O. (2012). Substantiation of the expediency of the integrative approach in the process of forming teachers'

readiness for the development of academic talent of senior students [Substantiation of the expediency of the integrative approach in the process of forming teachers' readiness for the development of academic talent of senior pupils]. Teaching and upbringing of a gifted child: theory and practice: a collection of scientific works. K.: Institute of Gifted Child, Issue 8. 434s. [in Ukrainian].

2. Veremiev, A., Torop, Y. (2011) Special Operations Forces of the US Army [US Army Special Operations Forces]. Army collection. № 5. 37–43 s. [in Ukrainian].

3. Haleta, Ya.V. (2022). Psykholoho-pedahohichni aspekty upravlinnia [Psychological and pedagogical aspects of management]. *Naukovi zapysky*. 204. 20–24s. [in Ukrainian].

4. Holovan', M. S. (2012). Model' formuvannya doslidnyts'koyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv u protsesi profesiynoyi pidhotovky [Model of formation of research competence of future specialists in the process of professional training.]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi*. Sumy : SumDPU imeni A. S. Makarenka. № 5 (23). 196-205 s. [in Ukrainian].

5. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrayins'kyy pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. K.: Lybid'. 375 s. [in Ukrainian].

6. Kudin, A. (2006). Osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh FRN [Peculiarities of training specialists in higher educational institutions of the Federal Republic of Germany]. *Vyshcha shkola*. № 4. 51–58s. [in Ukrainian].

7. Modernizatsiia pedahohichnoi osvity v yevropeiskomu ta yevroatlantychnomu osvithnomu prostori [Modernization of teacher education in the European and Euro-Atlantic educational space] : [monohrafiia]. (2011). Kyiv : Pedahohichna dumka. 232 s. [in Ukrainian].

8. Sarafaniuk E. (2005). Pedagogical conditions for improving the quality of general military training of cadets of higher military educational institutions using virtual modeling: PhD thesis [Pedagogical Conditions for Improving the Quality of General Military Training of Cadets of Higher Military Educational Institutions Using Virtual Simulation]: 13.00.04. Odesa, 22 s. [in Ukrainian].

9. Skvortsov, I. P. (1894). K. D. Ushinskij kak pedagog – publicist [K. D. Ushinsky as a teacher – a publicist]. *Vestnik vospitaniya*. № 7, pp. 182–199. [in Russian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

САВІНА Інна Олександрівна – кандидат педагогічних наук, науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем розвитку та застосування частин і підрозділів Десантно-штурмових військ та морської піхоти наукового центру Військової академії (м. Одеса).

Наукові інтереси: формування професійної (фахової) компетентності у слухачів вищих військових навчальних закладів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SAVINA Inna Oleksandrivna – Research Department of Problems of Development and Application of Units and Subdivisions of Air Assault Troops and Marines of the Scientific Center of the Military Academy.

Scientific interests: formation of professional (professional) competence among students of higher military educational institutions.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022 р.